

Honoris CAUSA

Universitat de Lleida

John H. Elliott

HONORIS CAUSA

INVESTIDURA COM A DOCTOR
HONORIS CAUSA DEL SENYOR

JOHN H. ELLIOTT

Universitat de Lleida

Recull de les intervencions i lliçons pronunciades en l'acte d'investidura com a doctor *Honoris Causa* de la Universitat de Lleida del senyor John H. Elliott, que es va fer a la Sala d'Actes del Campus del Rectorat, el 13 de desembre de 1999.

© Edicions de la Universitat de Lleida, 2018

Disseny i maquetació: cat & cas / Edicions i Publicacions de la UdL

Fotografia de portada: Servei de Reproducció d'Imatge de la UdL

Per a més informació, visiteu la web de la Universitat de Lleida

ÍNDIX

Laudatio

Dr. Roberto Fernández Díaz 6

Acte de doctorat *Honoris Causa*

Sr. John H. Elliott 20

Discurs de cloenda

Dr. Jaume Porta Casanellas 29

LAUDATIO

DR. ROBERTO FERNÁNDEZ DÍAZ

Excel·lentíssim i magnífic rector de la Universitat de Lleida, honorable comissionat de la Generalitat de Catalunya, excel·lentíssim president del Consell Social de la Universitat de Lleida, il·lustríssimes deganes de la Facultat de Lletres i de Dret i Economia, doctores i doctors, digníssimes autoritats, senyores i senyors.

Ja fa molts anys, més o menys uns vint-i-cinc, una tarda plujosa de tardor em vaig refugiar en una llibreria de la Diagonal de Barcelona. Tot i que sé prou bé que les llibreries no són indrets d'asil com abans ho eren les esglésies, en aquest cas els asseguro que el refugi era del tot justificat. Fora, al carrer, la policia estava passant comptes amb algunes desenes d'estudiants que reclamàvem les llibertats democràtiques. Atordit per la situació i amb un ull posat a la porta d'entrada, vaig fer veure que mirava llibres amb l'atenció de l'erudit. Al cap d'una estona, per pur atzar, va caure a les meves mans una obra titulada *La España imperial*. La signava un tal Elliott, John Elliott. En aquesta primera trobada casual, els he de confessar que la meua inexperta intuïció d'aquells anys em va fer pensar que tenia a les mans un llibre que lloava les glòries imperials, un llibre més de la historiografia adscrita al règim franquista. Era -si la memòria no m'enganya- l'any 1974. Jo estava als últims mesos del curs d'orientació universitària i ja havia decidit estudiar història, una llicenciatura que els meus amics de pupitre consideraven «perfectament inútil».

Al cap de dos anys, a les classes del meu professor Carlos Martínez Shaw, *La España imperial* tornava a ressorgir davant meu. Entre sorprès i avergonyit, vaig recordar de seguida l'anècdota de la llibreria. Ara, tanmateix, les coses quedaven clares, i el meu mestre sentenciava: «Heus aquí la millor síntesi que tenim sobre els segles XVI i XVII feta per l'excel·lent hispanista John Huxtable Elliott». Ho recordo bé, ho va dir incloent «Huxtable», amb solemnitat, amb admiració, amb orgull de col·lega. I sent el meu professor un destacat militant antifranquista, no podria ser que el susdit Elliott fos

un seguidor de les primitives idees del dictador. Les setmanes següents, l'apassionada lectura d'aquella obra em va confirmar això amb escreix. Finalment, Elliott quedava ben ubicat en el meu tauler intel·lectual.

En qualsevol cas, poc es podia pensar aquell estudiant de l'esquerra esperançada que, un dia, es trobaria en la tessitura de dictar una *laudatio* acadèmica en una llunyana universitat situada en terres estranyes a les de la seva infantesa. Poc s'imaginava aquell estudiant que seria el presentador del prestigiós i des d'aviat admirat Elliott, davant de l'insigne Claustre de Doctors de la Universitat de Lleida, veterana i alhora jove. Ningú, per descomptat, no l'hauria convençut que al cap d'uns quants anys passaria pel difícil tràngol d'haver de conjuminar l'honor d'haver estat escollit per a aquesta empresa amb el compromís gegantí que significa parlar d'algú davant d'ell i de la comunitat científica de la qual ell és capdavanter sense parió.

Però, una vegada encarregada i acceptada la missió, anem prestos a complir-la, si no volen córrer el risc que els pogués cansar amb anècdotes personals de menor transcendència.

Diguem, primer, a títol de somera biografia, que Elliott va néixer a Reading el 23 de juny de 1930. És, per tant, un anglès. És també fill de mestre d'escola, nét de rellotgers i deixeble de llatí i grec del rector del seu poble. Tots ells, per descomptat, protestants. Amb els seus mèrits com a estudiant i amb l'atzar de la seva part, va poder obtenir una beca per estudiar durant cinc anys en el prestigiós i elitista Eton College, on, malgrat que era conscient que la seva butxaca era diferent de la dels seus companys, no es va sentir mai marginat i, d'aquesta manera, va demostrar un fet que després ha estat una constant al llarg de la seva vida: una gran capacitat d'adaptació a diversos ambients sense perdre, per això, la pròpia identitat.

Tot i que confessa que no va ser un nen amb vocació prematura per la història, el cert és que es va acabar llicenciant en aquesta disciplina a la Universitat de Cambridge el 1952. I ho va fer amb la distinció de primera classe, una cosa gens fàcil d'aconseguir. En aquesta institució, més concretament al seu Trinity College, va estar ocupant diversos càrrecs docents fins que, el 1967, va assolir la càtedra d'Història Moderna del King's College de la Universitat de Londres.

Després d'aquests anys d'atapeïda i fecunda docència, sempre compaginada amb la investigació, Elliott es va veure obligat a reflexionar seriosament sobre el seu futur. El fet va tenir lloc quan l'Institut d'Estudis Avançats de Princeton li va proposar incorporar-se a la tranquil·la però estimulante Escola d'Estudis Històrics. Certament, l'oferta era temptadora i, difícilment, la resposta podia ser negativa. Corria l'any 1973 quan Elliott solcava l'Atlàntic amb rumb als Estats Units. No va ser, per descomptat, una estada efímera. Durant disset anys, allà va elaborar bona part de les seves millors investigacions, al mateix temps que complia, amb la seva habitual amabilitat, la tasca d'amfitrió de nombrosos investigadors que, més tard, es van convertir en veritables pilars de la historiografia modernista.

Quan molts pensaven -potser fins i tot ell mateix que aquella era la seva destinació final, una trucada del govern anglès per tornar a la seva terra natal va arribar als seus sentiments patriòtics. Potser també a la seva nostàlgia illenca. Fos per la raó que fos, Elliott decideix acceptar l'alt càrrec acadèmic de *regius professora* a la Universitat d'Oxford. Malgrat les il·lusions dipositades en el retorn i la bona acollida dispensada, aviat va poder comprovar els primers efectes de la política pressupostària thatcheriana, una política que tanta degradació ha suposat per a molts universitaris britànics. Era l'any 1990. Elliott iniciava la seva última estada docent. El recorregut fins aleshores no havia anat gens malament. Gens malament vol dir de Cambridge a Oxford, passant per Londres i Princeton: vet aquí, estimats doctors i doctores, la prestigiosa trajectòria educativa d'Elliott.

Ara bé, aquesta travessia que he exposat en tan poques línies conté, en realitat, tota una vida d'esforçat servei al saber històric. Un esforç que ha donat com a fruit una producció historiogràfica impossible de detallar en aquest discurs, si no volem córrer el risc de convertir aquest acte acadèmic en un mer recital bibliogràfic. I un esforç que, al seu torn, li ha estat reconegut internacionalment amb una llarga i prestigiosa sèrie de premis i distincions. Entre els premis, crec que no vaig errar si dic que el Príncep d'Astúries de ciències socials, atorgat l'any 1996, representa la culminació de tots ells. Entre les distincions, n'hi ha prou de recordar els doctorats honoris causa per Madrid, Gènova, Portsmouth, Barcelona o Warwick, la Gran Creu d'Alfons X el Savi i la seva investidura

com a cavaller per la reina Isabel II. Quant al reconeixement acadèmic i social, com es pot apreciar fàcilment, poc més s'ha d'exigir a ningú.

És merescut aquest conjunt d'honors que Elliott ha anat acumulant al llarg de la seva trajectòria vital i acadèmica? La importància de les seves aportacions a la humanitat és tan gran per ser subjecte receptor d'uns honors semblants? Com pot tenir tanta importància, si Elliott no és un cineasta famós, ni un polític de masses, ni tan sols un heroi esportiu o un tertulià radiofònic? Com són possibles uns reconeixements com aquests si Elliott no és més que un simple historiador, un home absorbit per papers vells i florits, a vegades fins i tot pudents, aquells mateixos papers que el comú dels mortals ignora si no menysprea? Per estar entre lligalls, tantes distincions?

Permetin-me una nova confessió: poques vegades he sentit tanta emoció com quan vaig tenir l'oportunitat de contemplar per televisió el lliurament dels premis Príncep d'Astúries al senyor Antonio Domínguez Ortiz i a Sir John Elliott. Emoció no solament perquè s'ho mereixessin per les seves destacades contribucions realitzades, emoció no tan sols per conèixer el tarannà bondadós i liberal de tots dos, sinó emoció, també, de sentir que la societat reconeixia la validesa del nostre treball, la nostra emoció i el nostre orgull quan pensava que tots els historiadors estàvem representats en els dos premiats, ben representats, tan ben representats com es pugui estar.

Respectada comunitat acadèmica, Elliott no és res més que un historiador. I això hauria de sonar a paraules majors entre les persones de pensament i en la societat. Que Elliott és un historiador, un dels més grans historiadors vius, vol dir, a parer meu, que és una peça axial en el progrés de la humanitat. Sé que l'afirmació pot semblar altisonant, i fins i tot pedant. Malgrat això, estic plenament convençut que, sense conèixer el pretèrit de forma rigorosa i científica, correm l'enorme perill de no entendre el nostre present, un present en el qual el passat sobreviu d'una manera imperceptible però efectiva. I també estic fermament persuadit que abandonar l'estudi dels nostres antecedents suposaria no poder traçar les grans avingudes per les quals voldríem que transcorregués el nostre creatiu avenir. Sense aquells científics de llapis i paper que som els historiadors, la comunitat humana caminaria sense brúixola i sense nord, a la deriva.

Elliott ha estat, a parer meu, un bon paradigma de la utilitat social de l'ofici d'historiador. Gràcies als seus esforços en els arxius, comprenem una mica millor la condició humana en societat, les seves grandeses i les seves limitacions. Mitjançant els seus esforços divulgatius, tots coneixem una mica més de nosaltres mateixos. Gràcies a la seva constant reflexió com a historiador, entenem millor la gènesi del nostre present i podem fer propostes més racionals per fonamentar amb una amplitud, una flexibilitat, una profunditat i un rigor majors les bases sobre les quals hem d'erigir el nostre futur com a espècie.

I és que, en efecte, a l'estil dels més grans historiadors, Elliott no es dedica a la historiografia només per gust, per complaure una intriga personal o per satisfer la vanitat d'un país, una classe social o una religió. Elliott s'aboca plenament al seu ofici des del profund convenciment que existeix un interès suprem de caràcter axiomàtic: no hi ha cap societat constituïda que pugui aconseguir la comprensió racional del seu present si prescindeix del coneixement rigorós del passat. I el seu primer present i la seva col·lectivitat humana més pròxima va ser la Gran Bretanya de la postguerra, país creador d'un imperi que, durant aquella època, els anys cinquanta del nostre segle, es trobava davant de la necessitat urgent de reconstruir-se.

És veritat que en la definitiva elecció de la seva vocació també van contribuir casualitats que el van impactar emocionalment. No va ser menor, per descomptat, la commoció que va sentir en visitar la tancada Espanya franquista l'estiu del 1950, quan un jove estudiant de vint anys, en una sala del Museu del Prado, es posava davant del retrat eqüestre del comte duc d'Olivares, un impactant quadre pintat per la genial mà de Velázquez. Malgrat que aquesta anècdota és important, la part substancial era la lectura reflexiva del present considerant el passat. Segons creia Elliott en aquells anys, els camins de la reconstrucció nacional que havien d'emprendre els abatuts britànics després de la Segona Guerra Mundial podrien trobar indicacions profitoses estudiant la situació viscuda pels imperials espanyols a mitjan segle XVII. Una època històrica apassionant en la qual una perfecta consciència de decadència, de pèrdua de l'hegemonia mundial, havia dut uns quants governants i pensadors hispans a fer esforços valents per trobar les claus renovadores de la seva monarquia.

Que se m'entengui bé. No estic dient que Elliott faci historiografia des del nefast vici del presentisme. No dic que analitzi el passat des dels valors del present. Afirmo que el primer valor de canvi del seu treball és haver realitzat la seva producció historiogràfica amb una preclara finalitat última: ajudar, amb tota la modèstia que es vulgui, però ajudar al capdavant, a comprendre el present, el present que va viure. Elliott va del present al passat, però es deixa pel camí les alforges dels valors i les apreciacions morals de l'avui per no contaminar, d'aquesta manera, la comprensió de l'ahir. De fet, Elliott és un historiador a qui interessa la transsecularitat dels processos històrics, les pervivències tant com els canvis, els fils comunicatius entre les diverses èpoques tant com les seves ruptures. L'interessa, primer de tot, que la història sigui una escola d'aprenentatge serè per als éssers vius.

Així doncs, que quedi clar: és possible que la figura de Velázquez influencés en el fet que Elliott es fes hispanista, però, sobretot, allò que el va encaminar cap als arxius peninsulars va ser l'interès a comprendre millor el que passava al seu país. Va ser la preocupació del jove Elliott pel futur de la seva pàtria el que li va donar energies per enfrontar-se amb una llengua que a penes coneixia i amb uns documents la lletra dels quals representa un veritable repte.

Això va ser, sens dubte, el primer impuls. Però, després, al llarg dels anys successius, va venir el contacte emocional i intel·lectual amb el món hispànic. Encara que no va desaparèixer el seu primer impuls, cada vegada es va fer més present l'interès directe pels assumptes d'Espanya. El 1952, dirigit amb un sistema liberal per Herbert Butterfield, Elliott comença a llegir sobre la història moderna d'Espanya a la Biblioteca Britànica i, d'aquesta manera, va millorar el seu castellà i l'endimoniada paleografia del segle XVII. Després va venir la visita a Simancas, amb més decepcions que no pas alegries, ja que, al segle XVIII, el foc havia fet desaparèixer els papers d'Olivares que buscava. Més tard, va haver d'escollir entre Barcelona i Lisboa. El coneixement que tenia de la ciutat comtal li va facilitar la decisió, la qual va tenir repercussions importants en el seu compromís amb la historiografia. A la capital de Catalunya, Ferran Soldevila va fer de primer amfitrió en el vell arxiu de la Corona d'Aragó, però la figura que realment influeix el jove Elliott

és el brillant, dinàmic i emprenedor Jaume Vicens Vives, el nostre gran historiador del qual Elliott ha dit reiteradament sentir-se un deixeble més.

En definitiva, partint d'un interès genèric pel present britànic dels anys cinquanta, el nostre insigne hispanista acabava immers en els memorials del comte duc d'Olivares i en la documentació que feia referència als orígens de la revolta catalana del 1640. I gràcies a la seva àrdua, meticulosa i intel·ligent tasca investigadora, Elliott ha aconseguit llegir-nos fins al dia d'avui importants ensenyaments historiogràfics. Permetin-me, sense voluntat d'exhaustivitat, que citi aquelles que em fa l'efecte que són més rellevants.

Elliott ens ha mostrat que Espanya és també les Espanyes, i que qualsevol anàlisi del passat hispànic que es faci obviant aquesta realitat secular està condemnada al fracàs. Ens ha ensenyat que l'Espanya uniforme i homogènia proclamada sota el pal·li pseudointel·lectual del franquisme era senzillament inexistent des del punt de vista històric. L'Espanya d'Elliott no és Castella, sinó una terra d'una diversitat enorme que atresora una gran varietat de riquesa cultural. El món hispànic d'Elliott és alhora un i vari. És més, ens ha mostrat com la història de l'Espanya moderna es defineix, en especial als primers segles, per la tensió permanent entre el centre i la perifèria, entre els desigs de la Cort i els anhels dels regnes perifèrics, sobretot de la Corona d'Aragó i, d'una manera més particular encara, de Catalunya. Ens ha ensenyat que les línies de progrés que els uns i els altres proposaven per al conjunt de la monarquia, i per a cada un dels seus pobles, no sempre eren coincidents. És precisament aquella dialèctica la que explica, en bona part, la història de l'Espanya dels Àustries. Són les convergències i les desavinences existents, des dels reis catòlics fins a la Guerra de Successió, allò que finalment il·lumina la comprensió de molts dels fets històrics dels dos primers segles de la modernitat. És la varietat i no la uniformitat allò que il·luminava les Espanyes del segle XVII.

No crec que les paraules que acabo de pronunciar siguin vanes. Poden comprovar-ho, distingits doctors i distingides doctores, fàcilment a través de la lectura de *La revolta catalana*, excel·lent investigació i òpera prima d'Elliott publicada en anglès el 1963, traduïda al català tres anys més tard i al castellà el 1977. Una obra que ens recorda, per la seva concepció i qualitat, el llibre *Felipe II* y el *Franca Condado*, escrit pel nostre admirat Lucien Febvre. És un estudi que analitza una etapa fonamental del passat de

Catalunya, quan el Principat es qüestiona amb una radicalitat més gran la seva manera d'inserció a la monarquia hispànica. Una investigació realitzada a l'estil i la manera de la clàssica història narrativa anglesa i que, de segur, hauria entusiasmat Vicens Vives per l'agudesa de les propostes interpretatives i per representar un punt d'inflexió enfront de les posicions de la historiografia romàntica catalana.

I si vostès no quedessin satisfets amb aquesta primera demostració, poden tornar a comprovar el que acabo de dir en la seva monumental, fascinant i paradigmàtica biografia del *Comte duc d'Olivares*, una obra que es va fer conèixer en anglès el 1986 i que, quatre anys més tard, es va publicar en castellà. Si bé confessa no tenir gaire debilitat en el terreny personal pel comte duc d'Olivares, Elliott va escriure aquesta biografia comprensiva, no pas complaent, d'un governant pel qual és capaç -fent gala del seu reconegut distanciament brechtià- d'intentar comprendre en tota la seva complexitat i en el seu context històric, un context canviant, que es debatia entre la necessitat de centralitzar el poder per fer front a les altres potències europees i el desig dels regnes perifèrics de mantenir la idiosincràsia jurídica i política, els drets i les llibertats tradicionals que tenien. En realitat, la revolta catalana i la biografia del comte duc són dues cares d'una mateixa moneda: l'etern debat que al llarg de la història s'ha generat entre la tradició i la innovació. En el cas de la monarquia espanyola, per causes diverses i complexes, aquest debat es va convertir en un enfrontament irreconciliable.

En conseqüència, podem afirmar que Elliott ens ha ensenyat que la història d'Espanya no era diferent ni excepcional, que el que va passar aquí al segle XVII s'ha d'entendre en tenint en compte el que estava passant en altres països d'Europa, sigui la França de Lluís XIII o bé la Gran Bretanya de Carles I. Ens ha permès comprendre que no és cert que el geni nacional fos la causa de les grandeses d'Espanya, ni tampoc que la decadència de l'imperi hispànic fos el producte -com tantes vegades s'havia argumentat, sobretot des d'historiadors de matriu protestant- de la debilitat intrínseca del caràcter nacional i de la religió dels espanyols. Els revessos demogràfics, econòmics, socials i polítics es van viure també en altres països europeus en les mateixes dates i per causes molt similars. Elliott ens va voler recordar, en un moment especialment oportú, que Espanya estava a Europa. Encara més, que Espanya era cofundadora històrica de l'europaïtat.

Dit d'una altra manera, molts dels problemes que Olivares va haver d'abordar, com a favorit de Felip IV van ser similars als que va haver d'encarar Richelieu com a favorit de Lluís XIII. Entre altres problemes, no van ser menors la permanent manca de recursos de la hisenda estatal, els desafiaments perifèrics cap a l'autoritat reial, les aclaparadores despeses militars per mantenir la política exterior i la necessària reactivació de la vida econòmica en el marc d'unes societats poc favorables a valorar la vida comercial. Richelieu va guanyar i Olivares va perdre, és cert, però el més important de tot, des del punt de vista històric, és comprovar com homes educats en un mateix ambient intel·lectual van haver d'encarar dificultats similars i van cercar solucions força semblants. Eren, senzillament, homes que estaven vivint i fent les seves tasques de govern en el precís període històric en què es formaven els grans estats europeus. Aquest tema, sens dubte, resulta nuclear en la historiografia elliotiana, molt centrada des de sempre en els afers del poder polític. Els convido a llegir, a fi de verificar el que s'ha dit fins aquí, l'extraordinària lliçó d'història comparada que representa l'obra *Richelieu y Olivares*, publicada l'any 1984.

En realitat, Elliott ens ha demostrat que, fent història comparada, és possible interpretar millor la història de cada país. Aquesta és una altra de les seves grans lliçons: la combinació de la monografia i la síntesi interpretativa a través del procés metodològic de la història comparada. Una història comparada que obliga a esclarir horitzons, a tenir una visió panoràmica, a vegades fins i tot transsecular; una història comparada que repercuteix necessàriament en la monografia científica. En l'àmbit d'Europa, en el marc planetari fins i tot, res no es pot entendre amb rigor sense recórrer a la comparació i a la recerca de les similituds i les diferències que la naturalesa humana crea quan es desenvolupa en societat. Catalunya en l'Espanya moderna, Espanya en l'Europa moderna, Europa en el món modern: aquesta és la consigna comparativa moderna d'Elliott.

I, quan seguim aquesta consigna, descobrim que hi ha processos generals que impliquen diverses realitats nacionals. Descobrim que no es pot fer història d'una comunitat des d'una visió autàrquica: ningú no està sol en societat i cap poble no viu aïllat en el planeta. Com tampoc no es pot fer la història d'una comunitat des d'una òptica maniquea; cap nació no és un compendi de virtuts ni, tampoc, un cúmulo de defectes. El desig legítim

de voler mantenir la identitat no justifica la perniciosa mania de no reconèixer que es comparteix, en períodes històrics determinats, un horitzó similar de civilització que produeix causes que afecten d'una manera semblant moltes societats. La legítima pretensió de no diluir-se en una universalitat imposada no ha de ser un pretext per refusar la necessària autocrítica de la mateixa col·lectivitat, ni tampoc una excusa per anul·lar la imprescindible comprensió racional dels interessos dels veïns. Aquesta profunda creença d'Elliott en la història comparada l'han poguda comprovar, sens dubte, els que han compartit els seus esforços en el Centre d'Estudis Atlàntics. I més que ningú, l'han poguda entendre en la seva pròpia pell els seus múltiples deixebles.

Potser, aquesta insistència en la història comparada ha influït en una altra de les aportacions més importants del nostre hispanista: malgrat pertànyer a un país amb un fort sentiment nacional, Elliott no ha participat mai en l'elaboració d'una historiografia nacionalista. Això vol dir, en primer lloc, que és un anglès que ha sabut veure la història hispànica en si mateixa, sense prejudicis, des de la seva pròpia lògica, sense caure en la temptació de jutjar-la des de la idiosincràsia d'un altre poble i d'una altra cultura. Elliott no ha tingut una visió apriorística de la història d'Espanya, ni tampoc de la història de Catalunya. I vol dir també, en segon lloc, que Elliott és un historiador que ha procurat distanciar-se clarament de les historiografies nacionalistes, sempre carregades de teleologisme i anacronisme, tots dos defectes que fan molt de mal als ciutadans del present i a les relacions entre els pobles.

No afirmo que Elliott no faci historiografia a partir del subjecte nació-estat, no dic fins i tot, si es vol, que nom faci història nacional, sinó que dic que no ha fet historiografia nacionalista. En aquest sentit, Elliott ha seguit els passos de Vicens Vives: l'historiador ha de buscar desesperadament la veritat històrica en què creu, l'historiador té l'obligació social i deontològica de no acceptar els mites creats pel comú dels mortals, tot i que aquests algú els pugui considerar, en algun moment concret, políticament convenients. L'historiador vetlla, sobretot, per aconseguir la màxima objectivitat possible a través dels millors mètodes racionals disponibles. L'historiador no ha d'estar al servei de cap poder, de cap ideologia concreta. Aquesta és, admirats doctors i admirades doctores, la premissa bàsica en la qual s'ha de reconèixer aquest científic social que és l'historiador. La veritable contribució d'un investigador a la seva comunitat és l'assoliment d'un

coneixement de la realitat nou i objectiu, que en el nostre cas –els historiadors–, es refereix a la realitat passada. Potser, aquesta fita no es pot assolir mai del tot, certament, però, si l'historiador no la intenta aconseguir de bon cor, situant-la en la cara visible de la seva tasca, queda desnaturalitzat en les seves funcions, alhora que la seva utilitat social roman qüestionada.

No resulta tampoc una contribució menor la que ens ha dictat Elliott a favor de la col·laboració entre les diverses branques de les humanitats: entre la historiografia i la filologia, entre la historiografia i la història de la literatura, entre la historiografia i la història de l'art. En aquest sentit, és ben cert que el nostre hispanista no forma part dels qui practiquen una historiografia tancada en si mateixa, autosuficient i posseïdora monopolística del pretèrit. Ans el contrari, Elliott creu que les innumbrables petjades del passat han de ser explorades en col·laboració amb altres especialistes.

Una mostra inequívoca i fecunda d'aquesta concepció interdisciplinària és l'obra mancomunada amb Jonathan Brown, *Un Palacio para un rey. El Buen Retiro y la corte de Felipe IV*, publicada en anglès el 1981 i traduïda al castellà un any més tard. És un llibre exemplar, bell i deliciós on es mostren les poliformes relacions existents entre l'art i el poder, i en el qual també es proclama una esperança personal que comparteixo plenament: que la reconstrucció del Salón de los Reinos permeti custodiar conjuntament de nou tots els quadres que Velázquez va pintar per a aquest efecte. És una esperança que desitgem que, algun dia, els pressupostos generals de l'Estat puguin convertir en realitat per al nostre delit.

Aquestes són contribucions que tenen a veure, totes elles, amb el món de les investigacions monogràfiques. Tot i això, digníssims doctors i digníssimes doctores, no acaben aquí els mèrits elliotians. Hem parlat anteriorment de la docència, però no hem dit que els seus fruits s'han deixat sentir amb una força singular en la producció literària perdurable. Influència a l'hora de reinterpretar la formació de l'Estat espanyol, com va ocórrer amb *La España Imperial*, apareguda el 1965 enmig d'un desert historiogràfic en el qual a penes destacaven autors com ara Domínguez Ortiz, Maravall o Vicens Vives. Influència a l'hora d'incardinarnos dins de la història d'Europa, com ens va passar quan vam llegir la seva obra *La Europa dividida*, publicada en anglès el 1968 i traduïda al castellà cinc anys més tard. I influència, finalment, en la nostra percepció sobre les rel-

acions d'Europa -i particularment d'Espanya- amb Amèrica, ja no en el sentit clàssic de l'escantell creat pels europeus en el nou continent, sinó del tardà però fecund impacte intel·lectual que la nova realitat indiana va produir en el vell món europeu. La fecunditat d'aquest impacte es pot apreciar en llegir aquesta petita meravella que es titula *El viejo mundo y el nuevo*, obra impresa el 1972.

Tota aquesta influent producció ens ha estat transmesa pel nostre hispanista a través d'una ploma exemplar. Elliott no ha escrit mai per a ell. Tampoc no es pot dir que ho hagi fet especialment per a l'acadèmia. Elliott ha escrit per als ciutadans. S'ha preguntat, i ha preguntat sempre als seus deixebles: «Qui llegirà això? Com ho llegirà millor?» El seu afany principal ha estat ser entès, ser comprès amb facilitat pels seus contemporanis. La seva ploma ha estat sempre al servei de la divulgació generalista del coneixement històric. Potser per això s'ha afanyat perquè fos una ploma neta, clara, precisa, plena de rigor analític però no exempta de bellesa literària. La senzillesa expositiva d'Elliott és el fruit d'anys de proves i correccions fins a esdevenir un gran escriptor, algú que ens proporciona un veritable plaer quan llegim la seva serena prosa, sempre allunyada dels excessos. La seva predilecció per la història narrativa no és solament una opció metodològica, és també -si m'ho demanen- una derivació literària. Davant de la seva obra, una part de la historiografia postmoderna, de ben segur, s'ha de treure el barret. I això també ho hauran fet sovint, al llarg d'aquests anys, els seus múltiples traductors, entre els quals podem citar, en l'àmbit del castellà, l'historiador sevillà Rafael Sánchez Mantero i, en l'àmbit del català, el nostre admirat literat Josep Vallverdú, que va fer una magistral traducció de *La revolta catalana*.

Hi ha, respectables doctors i doctores, un últim agraïment que hem de fer a l'historiador Elliott. És un reconeixement que, de ben segur, alguns dels aquí presents farien amb més delit, si això és possible, que qui té el privilegi de parlar amb vostès. Elliott ha sabut ser un mestre de diverses generacions d'historiadors. No em refereixo ara a la mestria exercida indirectament a través dels seus llibres, sinó a la mestria que s'exerceix personalment, en carn i ossos, dia a dia, en la bella tasca d'aixecar un deixeble i créixer amb ell. No parlo aquí d'una posició de lideratge d'una escola historiogràfica nascuda al seu entorn, convençut com estic, a més, que no s'ho passaria gaire bé sent considerat

un líder historiogràfic: «Espero no haver d'exercir el paper de Braudel!», diuen que va dir una vegada. No. Em refereixo a això que senten i proclamen, entre altres, Richard Kagan, James Amelang, James Casey, Geoffrey Parker o Xavier Gil. A allò que deia i sentia el nostre malaguanyat José Francisco de la Peña. A això mateix que ja deu estar pensant i sentint la nova generació de deixebles que giren en aquests moments entorn d'Elliott. La mestria de qui suggereix temes audaçs, corregeix proves amb una gran dedicació, escolta amb una atenció liberal quan sobrevenen les crisis creatives i avala professionalment fins a situar el deixeble en el procel·lós món acadèmic. És a dir, la mestria que fa alumnes crítics abans que seguidors escolàstics, la mestria de qui sap molt bé que tot coneixement és provisional, i que els deixebles estan, també, per repensar el que s'ha escrit, fins i tot el que ha escrit el mateix mestre.

En el cas de la historiografia hispana, hem d'agrair-li particularment aquest generós exercici de dedicació a l'obra d'altres investigadors, perquè ha estat la causa que aquests últims ens llegeixin un elenc d'excel·lents estudis sobre l'Amèrica hispànica, l'Espanya peninsular, Catalunya o València. Si em permeten una expressió col·loquial, dita amb una gran admiració i estima, molts dels deixebles d'Elliott han passat a formar part d'aquella beneïda mà d'obra gratuïta que ha representat per a nosaltres l'hispanisme anglosaxó.

Arribem a la fi d'aquesta *laudatio*. Els confesso que no sé ben bé com acabar-la. Voldria trobar un final brillant i emotiu que estigués a l'alçada del nostre nou doctor, de la seva delicadesa intel·lectual i de la seva empremta humana. No sé ben bé què haig de concloure sobre aquest protestant anglès, becari d'Eton, professor de Cambridge, Londres, Princetown i Oxford, que un dia va decidir dedicar cinquanta anys de la seva vida a l'estudi del passat de la catòlica Espanya dels Àustries, una Espanya que ha acabat per convertir-se, segons que ha confessat ell mateix, en la seva passió intel·lectual i en la seva segona pàtria. No sé ben bé què puc concloure sobre aquest historiador sempre preocupat per conèixer, comprendre i comparar per oferir, d'aquesta manera, un coneixement nou del passat que es pugui utilitzar per a la millora del present i la construcció del futur. Potser, la manera més simple d'acabar però, potser també, la més justa i sentida sigui dient-li, en nom de tots els modernistes espanyols i d'aquest claustre acadèmic, que gràcies a vostè, Sir John Huxtable Elliott, tots hem crescut una mica més com a éssers humans. Gràcies, doncs. Moltes gràcies.

ACTE DE DOCTORAT *HONORIS CAUSA*

SR. JOHN H. ELLIOTT

Excel·lentíssim i magnífic rector de la Universitat de Lleida, honorable comissionat de la Generalitat de Catalunya, excel·lentíssim president del Consell Social de la Universitat de Lleida, il·lustríssimes deganes de la Facultat de Lletres i de Dret i Economia, doctores i doctors, digníssimes autoritats, senyores i senyors.

Voldria començar per agrair al professor Roberto Fernández Díaz, d'una manera ben calorosa, les seves generoses paraules en aquesta esplèndida ocasió. Em sento summament privilegiat en rebre l'honor que aquesta universitat ha volgut conferir-me durant l'any en el qual està celebrant el setè centenari dels seus orígens, la fundació de l'Estudi General de Lleida. Aquest Estudi General va formar moltes figures distingides durant els segles previs a la seva supressió i veig la seva renaixença en forma d'Universitat de Lleida com un símbol de la renaixença general de Catalunya a finals del segle XX.

De senyals d'aquesta renaixença, al nostre voltant n'està ple, i és una satisfacció molt particular trobar-me de nou a Lleida, una ciutat que és molt diferent de la Lleida que recordo de quan vaig passar aquí uns quants dies com a estudiant de doctorat l'octubre de 1955. Guardo records molt vius d'aquella visita, durant la qual em vaig allotjar a l'Hotel Agramunt, per vuitanta pessetes al dia, un preu que aleshores em va semblar molt alt. La ciutat em va encantar, i m'agradava caminar pels seus carrers, remenar per les llibreries, que, sorprenentment, eren molt nombroses, i, sobretot, visitar la Seu Vella -llavors en un trist estat de ruïna-, i dibuixar-ne esbossos. Havia estat una caserna fins només cinc anys abans de la meva arribada, i els militars havien deixat rastres de la seva presència per totes bandes de la catedral i del claustre. Els treballs de restauració tot just estaven començant, hi havia piles de pedres a terra, i recordo que em vaig parar a recollir el que semblaven dues calaveres de pedra, però que van resultar ser de veritat.

Vaig treballar amb profit a l'arxiu, on intentava trobar informació sobre la ciutat durant els anys previs a la revolució del 1640. Tant a l'arxiu com a la Biblioteca d'Estudis Lleidatans vaig rebre un tracte que em va fer sentir com a casa, i suposo que, com a jove anglès que s'esforçava a parlar en català, era objecte d'una certa atenció. A l'arxiu vaig conèixer el senyor Josep Lladonosa i recordo molt bé una meravellosa passejada amb ell, al vespre, per la ciutat i de les seves fortificacions, durant la qual va prodigar per a mi informació sobre el passat i el present de Lleida i de Catalunya. Experiències com aquesta eren impagables. Em van proporcionar una penetrant visió del caràcter de la societat catalana i de la memòria col·lectiva del passat català, i estic enormement agraït tant al senyor Lladonosa mateix com a tots els historiadors i els arxivistes locals que em van fer partícip d'un dipòsit tan ric en tresors com aquest.

Estudiar la història d'una societat diferent de la pròpia constitueix una experiència exigent, però també immensament gratificant. Vaig tenir ocasió de comprovar-ho de seguida, quan vaig emprendre les meves investigacions el 1953 i, en particular, quan, poc després, em vaig instal·lar a Barcelona, on tot era nou per a mi. Ja he expressat altres vegades -i aprofito aquesta oportunitat per expressar-la de nou- la meva gratitud a Jaume Vicens Vives i als seus deixebles, els quals em van fer un curs accelerat d'història catalana, tant des del punt de vista tradicional dels principals historiadors catalans del segle XIX i de la primera meitat del XX com també segons la veien ells mateixos.

Hi havia una marcada discrepància entre ambdues visions, i aquesta discrepància va tenir un paper important en la meua formació com a historiador. D'una banda, em trobava davant d'una historiografia fortament nacionalista, que havia acomplert un important paper permetent que Catalunya conservés la seva pròpia identitat al llarg dels últims quatre segles. D'altra banda, em trobava entre dos historiadors ansiosos per desmitificar la història catalana, en vista de la documentació que estava trobant als arxius, i que atenien a causes tant internes com externes per explicar la trajectòria històrica de Catalunya. Com a estranger, em vaig trobar immers enmig de tant debat intern, que tenia implicacions importants per al futur de Catalunya. Una de les primeres lliçons que un historiador estranger aprèn, o hauria d'aprendre, és la diplomàcia, i vaig travessar de la manera més curosa que vaig ser capaç el camp de mines intel·lectual i

emocional en el qual es desenvolupava aquell debat. Però, malgrat que totes les meves simpaties estaven amb els catalans durant els anys foscos del règim de Franco, els resultats de les meves pròpies investigacions em situaven fermament al costat de Vicens Vives i dels seus companys revisionistes, en els meus esforços per alliberar-me dels estereotips que encara dominaven les explicacions del passat català, i per penetrar en les complexitats de la Catalunya del segle XVII, a mesura que sorgien dels documents que anava trobant en els arxius.

Potser la lliçó històrica més important que vaig aprendre d'aquesta experiència va ser la dels dos perills de l'excepcionalisme; i és més fàcil aprendre aquesta lliçó quan un es troba estudiant la història d'un país que no és el seu. Tots solem pensar que el nostre país és excepcional, pel que fa al caràcter, els triomfs i els patiments, i en el seu sentit de diferència, característiques que ens confereixen la nostra consciència d'identitat col·lectiva. N'hi ha prou de mirar, per exemple, la manera com s'ha escrit la història dels Estats Units per veure com generacions d'historiadors nord-americans van estar influenciades per la idea del «destí manifest». La mateixa perspectiva excepcionalista ha influenciat la historiografia del meu propi país, del qual es deia que era únic com a llar d'institucions lliures i persones lliures.

Els mites nacionals poden resultar reconfortants, però la tasca de l'historiador és sotmetre'ls a la prova de l'anàlisi rigorosa. Quan s'ha efectuat això, pot ser que alguns continguin un fort element de veritat. Altres, ans al contrari, no podran resistir la llum directa del dia. En explorar la història de Catalunya durant aquelles turbulentes dècades prèvies a la revolució del 1640, per exemple, no em semblava que les pressions que Madrid exercia sobre el Principat, tot i que eren molt fortes, suposessin una explicació completa o suficient dels orígens de la revolució i del curs que va prendre. N'hi havia prou de mirar les tensions de dins de la mateixa Catalunya del segle XVII, que apareixien ben manifestes no solament en els documents emanats del govern virreinal, sinó també en correspondència privada i en registres municipals, com els de Lleida o Cervera, per veure que hi havia profundes divisions al si d'aquesta societat, que enfrontaven ciutats contra la noblesa local, canonges contra bisbes, ciutats contra el camp i municipis contra Barcelona.

Unes divisions com aquestes realment no eren estranyes. Al contrari, eren característiques de les societats europees de l'edat moderna, unes societats que es trobaven alhora articulades verticalment i dividides horitzontalment per xarxes familiars rivals de patronatge i clientelisme. Potser, atès que era coneixedor de les tensions i les divisions de la societat anglesa durant els anys que portaren a la guerra civil i als conflictes polítics i socials de la dècada de 1640, em vaig sentir -naturalment- escèptic quan vaig llegir una afirmació com la següent, que pertany a un discurs de Ferran de Sagarra a l'Ateneu Barcelonès el 1931, sota el significatiu títol de *La unitat catalana el 1640*: «Fou tot el poble, sense distinció d'estaments ni classes socials, qui esdevingué unit en la defensa comuna dels drets i les llibertats de la terra. Nobles i plebeus, rics i pobres, laics i eclesiàstics, tots rivalitzaren en aquella defensa, constituint una veritable unió sagrada per lluitar i sacrificar-se per la pàtria oprimida i anorreada.» És fàcil entendre per què Sagarra estava tan ansiós per encarir el 1931 la unitat de la Catalunya del 1640 i, de fet, a continuació va dir: «Les lliçons de la història, concretant-la als esdeveniments d'aquell any, són d'una gran actualitat en el nostre moment de refermar la República i el govern català.» I, seguidament, insistia que «els que tenen l'alta responsabilitat de la reconstrucció nacional convé que s'apartin del sectarisme...». Uns pronunciaments d'aquest tipus eren importants en les circumstàncies en què es van fer, però no ajuden a escriure una bona història, com bé sap qualsevol que hagi treballat en arxius municipals i diocesans amb documents relatius a les violentes passions i conflictes de la primavera, l'estiu i la tardor del 1640.

Amb una càrrega i un compromís emocionals menors, és més fàcil per a un estranger que per a un historiador autòcton desmitificar el passat d'una nació. Però, davant d'això, s'han de ponderar les moltes dificultats que un historiador estranger ha de sortejar. Comencen, per descomptat, amb les dificultats idiomàtiques, però potser són les menys importants, i amb temps i diligència es poden superar. El que és molt més difícil és apreciar la importància d'aquells elements d'una societat aliena que estan tan integrats a la vida d'aquesta societat, que simplement es donen com una cosa sabuda pels seus habitants i que, per aquesta raó, amb prou feines es comenten en els llibres. Aquest és un problema, per descomptat, que afecta tant els antropòlegs com els historiadors, i només es pot resoldre mitjançant una immersió intensa en la societat que s'està estudiant. Durant el

període que vaig viure a Catalunya, per exemple, vaig adquirir un profund sentit de la importància central de la família en la vida de la societat, i amb això el paper tradicional del fadríster d'ajudar a preservar la integritat de la unitat familiar i, a la vegada, de fer una contribució decisiva a la vida i a la creativitat de la societat en el seu conjunt. També vaig començar a apreciar la importància física i, a la vegada, simbòlica de la masia, sobre la qual no semblava que s'hagués publicat gaire en aquells moments. I -potser el més important per a mi- vaig captar almenys part del significat de la pàtria, amb les seves diverses connotacions, quan vaig conformar les respostes catalanes al passat i al present. La pàtria i la seva importància històrica eren conceptes en els quals no havia pensat abans, potser perquè l'idioma anglès no té un equivalent autèntic de la paraula, i el meu propi descobriment tardà de la pàtria fou crucial perquè pogués entendre la història no solament de Catalunya, sinó també d'Europa, durant els segles XVI i XVII.

Si vaig aconseguir entendre la Catalunya del segle XVII, o, a aquest efecte, la del segle XX, fou a causa de l'esforç que vaig realitzar per aconseguir una immersió en tots els aspectes de la vida catalana durant aquest període d'intensa investigació històrica. L'historiador d'un país estranger ha *d'estar-hi*, en el major grau possible, a la vegada que ha d'admetre que mai no podrà *ser-ne* per complet, a causa de l'accident del seu lloc de naixement. Per consegüent, sempre hi haurà algunes coses sobre aquell país que no podrà acabar de conèixer d'una manera instintiva ni comprendre per complet. Tanmateix, aquest és un preu que s'ha de pagar. I enfront d'aquest preu, s'ha de posar el fet que és necessari algun factor de distància per a tot bon historiador. En última instància, cal un cert espai entre l'observador i allò que observa.

L'observació de la Catalunya del segle XVII a través dels ulls d'un anglès del segle XX conté inevitablement confusions, distorsions i errors; i, a mesura que va transcórrer el temps, espero i, de fet, confio que la meua obra, *La revolta catalana*, sigui corregida i modificada en vista de noves investigacions i noves perspectives. Així és com progressa la història. Cada treball històric és un reflex del seu autor i del temps en el qual viu, i nous temps portaran nous coneixements, noves comprensions i nous punts de vista, els quals, a la llarga, no es poden incorporar al paradigma acceptat i condueixen a la seva substitució.

Una ocasió com aquesta proporciona l'oportunitat per a la mirada retrospectiva personal, i quan ara miro a la dècada de 1950, el període durant el qual em vaig embarcar en les meves investigacions sobre la història de la Catalunya i l'Espanya modernes, no puc sinó pensar que vaig ser molt afortunat amb el meu calendari. Malgrat que aquell va ser un període en el qual una nova generació d'historiadors espanyols –notablement Jaume Vicens Vives, Antonio Domínguez Ortiz i José Antonio Maravall– estava marcant el seu camí, em vaig introduir en el que era un territori gairebé desert durant aquells anys inhòspits de la postguerra. Tota la història d'Espanya estava a punt per a noves apreciacions. Els arxius eren rics i es trobaven gairebé buits d'investigadors. Les oportunitats, per tant, eren enormes i hi havia molt a fer.

Però crec que la tasca més important no era tant descobrir nova informació, tot i que era prou important, sinó integrar el que ja sabíem sobre la història d'Espanya en el context més ampli del que estàvem pensant i aprenent sobre la història d'Europa. Això és el que Fernand Braudel va voler fer en el seu llibre *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, i era natural que jo –que vaig començar les meves investigacions cinc anys després de la publicació d'aquell treball capital– intentés, a la meua manera, seguir els seus passos. Venint des de fora, i intensament conscient del tremend debat historiogràfic que llavors hi havia entaulat a Anglaterra i a altres parts d'Europa –sobre l'al·legada primacia en la història humana dels factors materials sobre els no materials, sobre la transició del feudalisme al capitalisme i sobre els orígens de la modernitat– no podia deixar d'aplicar aquestes preocupacions a la meua aproximació pròpia a la història d'Espanya. Això em va portar instintivament a buscar connexions i semblances, més que no pas ruptures i diferències, entre la història de la península Ibèrica i la de la resta d'Europa.

La reincorporació de la història espanyola al si de l'europea', que ha transcorregut paral·lela a la reincorporació de l'Espanya mateixa en el concert europeu, ha constituït –i així ho crec– el triomf suprem tant dels historiadors estrangers com dels espanyols durant els últims cinquanta anys. L'excepcionalisme inherent en l'eslògan oficial de l'època de Franco, «Espanya és diferent» ha estat descartat efectivament en tota una sèrie de fronts. Fins i tot la «decadència d'Espanya», aquell estereotip comú de la

historiografia tradicional, apareix d'una manera diferent quan els problemes socials i econòmics espanyols són considerats al costat del d'altres societats europees del segle XVII. Tanmateix, a mesura que ens acostem al final del segle i del mil·lenni, potser aquest és un bon moment per assajar un balanç. Crec que ara hi pot haver un perill autèntic de passar a l'altre extrem i caure en un tou conformisme europeu, que pot conduir, tal com va succeir amb el vell excepcionalisme, a una paròdia històrica. Si bé tots formem part de la civilització europea, ho fem cadascú a la nostra manera, i aquestes maneres estan marcades per la nostra geografia, la nostra història, les nostres institucions i -m'atreveixo a utilitzar una expressió que va ser extremadament popular el segle XIX i que ha caigut en desús- el nostre «caràcter nacional».

En valorar la història d'Espanya, per exemple, no podem permetre'ns ignorar la presència islàmica a la Península durant molts segles, o el fet que els jueus fossin expulsats molt tard, en comparació d'altres societats europees. Ambdós fets són crucials per entendre el caràcter i les respostes de l'Espanya de Felip II als desafiaments de l'època. Actualment, hi ha una tendència, per exemple, a igualar les activitats de la Inquisició espanyola amb la repressió religiosa practicada en altres parts d'Europa, i a donar per bo que totes les societats del segle XVI compartien la mateixa actitud envers els dissidents i la manera com s'havien de tractar. Tanmateix, no crec que aquest supòsit d'un grau d'humanitat europea més o menys comú permeti realment fer avançar el coneixement històric. Sens dubte, no hi havia gaire on escollir entre el patiment de les víctimes catòliques de la repressió a l'Anglaterra d'Isabel I i les víctimes herètiques o heterodoxes de la repressió a l'Espanya de Felip II. Però, per contra, és impossible imaginar Felip II dient, com va dir Isabel, que «no volia obrir finestres per penetrar a l'interior de l'ànima dels homes». No hem de passar per alt aquestes diferències de sensibilitat, i un cop les hàgem identificat, s'han d'explicar. Això és una cosa que només podem portar a terme referint-nos no solament a les personalitats en qüestió, sinó també al diferent caràcter de les societats sobre les quals governaven i els diversos contextos històrics en els quals actuaven.

En efecte, necessitem comparar -i, al llarg de la meua carrera professional, m'he anat persuadint cada cop més de la importància d'una aproximació comparativa al passat. Una aproximació així busca a la vegada similituds i diferències, i tant les unes com

les altres, de la mateixa manera, necessiten anàlisi i explicació. Sospito que aquesta aproximació comparativa procedeix, en primera instància, de les meves experiències com a jove historiador que treballava sobre el passat d'Espanya i de Catalunya. Aquesta és una experiència que ha marcat tota la meua vida i la meua carrera professional, una experiència per la qual em sento enormement agraït.

La vida acadèmica, com bé sabem tots, té les seves dificultats i tribulacions. Una de les més comunes es va esmentar en una fascinant entrevista que va tenir lloc a Madrid el 1638 entre el senyor Francesc Virgili, d'aquesta ciutat de Lleida, i el protonotari Jerónimo de Villanueva, la mà dreta del comte duc d'Olivares. Part d'aquesta entrevista, el relat de la qual vaig trobar a l'arxiu municipal, la vaig citar a *La revolta catalana*, però vaig deixar en el tinter l'intercanvi següent, que pot resultar de cert interès. La conversa va derivar cap a la Universitat, i el protonotari va observar: «És una llàstima que, sent la més antiga i més gran universitat, estigui acabada. Jo l'ajudaré molt. Ara la volen visitar per treure els abusos i tantes coses dolentes que hi ha en els excessos i els abusos dels estudiants.» Es referia al judici de *visita*, un dels procediments de control administratiu, i Virgili va replicar: «Molt just és que la visitin, però el dany més gran està en no tenir menjar els catedràtics. Amb 130 lliures, com pot el catedràtic de prima atendre la seva lectura i els deixebles?»

Tots compartim els sentiments d'aquest infortunat catedràtic, però també hem de reconèixer que les dificultats i les tribulacions de la vida acadèmica tenen les seves compensacions. Una d'elles i pel que a mi respecta, i que supera amb escreix qualsevol tribulació, és haver tingut l'oportunitat d'emprendre el tipus d'investigacions que he descrit, en un país en el qual vaig començar com un observador portat pel seu interès, però que s'ha convertit en la meua segona casa. Aquesta experiència, primordialment a Catalunya, va influir més que qualsevol altra, en fer de mi el tipus d'historiador que sóc. L'altra compensació, encara més gran, està perfectament representada en la cerimònia d'aquesta tarda. No hi ha un honor més gran per a un estranger que rebre un reconeixement oficial pels seus intents de comprendre un país que ha arribat a estimar i admirar. En atorgar-me un doctorat, aquesta universitat està manifestant justament aquest reconeixement, i a la Universitat de Lleida, i a vós, Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector, us expresso el meu agraïment més sentit.

DISCURS DE CLOENDA

DR. JAUME PORTA CASANELLAS

Excel·lentíssim i magnífic rector de la Universitat de Lleida, honorable comissionat de la Generalitat de Catalunya, excel·lentíssim president del Consell Social de la Universitat de Lleida, il·lustríssimes deganes de la Facultat de Lletres i de Dret i Economia, doctores i doctors, digníssimes autoritats, senyores i senyors.

L'any 2000 es compliran set-cents anys que l'Estudi General de Lleida va iniciar la seva activitat acadèmica. L'acte d'avui forma part de la commemoració d'aquest 700 Aniversari, que hem projectat celebrar entre 1997 i l'any 2000, amb voluntat de situar la Universitat de Lleida oberta al progrés del coneixement, allà on aquesta tingui lloc. És per això, i com a símbol de la tradició universitària, que la nova doctora i el nou doctor honoris causa rebran la medalla commemorativa del 700 Aniversari, portadora específica de significacions no tan sols espirituals i emocionals, sinó també de dimensió social.

Com he dit en altres ocasions, un acte d'investidura d'un doctorat honoris causa, màxima distinció acadèmica que atorga una universitat, representa el manteniment de la tradició universitària europea, que va més enllà d'una mera litúrgia ancorada en el passat.

Per a la Universitat de Lleida constitueix un gran honor que la professora doctora Eliane Vogel-Polsky, de la Universitat Lliure de Brussel·les, i el professor Sir John Elliott, de la Universitat d'Oxford, hagin volgut acceptar ser investits doctora i doctor honoris causa per la nostra universitat.

Agraixo als respectius padrins, el doctor Miguel Rodríguez-Piñero i el doctor Roberto Fernandez, les seves encertades laudatios.

Voldria aprofitar aquesta ocasió per fer algunes reflexions. Antoni Lloret, en la seva obra que acaba d'aparèixer, *El Cafè Metropol*, recorda que, al Zuric de començament del segle que està a punt d'abandonar-nos, les joves que estudiaven tenien un mèrit excepcional:

ho feien amb unes perspectives de futur professional molt minses, ja que només podien esperar esdevenir professores de secundària en un col·legi de noies. Malgrat seguir estudis universitaris, no se'ls concedia cap diploma d'estat, únicament un senzill certificat. Les condicions d'incorporació de la dona al món del treball han estat dures arreu. A Bèlgica, per citar un exemple que la doctora Vogel-Polsky coneix molt bé, es perllongà fins a molt avançat el segle, concretament fins a l'any 1966.

Hem de reconèixer que avui en dia, encara en massa ocasions, els drets de les dones, si bé reconeguts, no sempre són respectats. El segle XXI deixarà darrere seu un segle fèrtil en esdeveniments històrics, alguns extremadament tràgics. Un segle en el qual la lluita per l'emancipació de la dona ha fet passes de gegant, tot i que els avenços es refereixen als països desenvolupats.

La lluita ve de lluny. Les dones que durant el segle XIX han estat al capdavant del moviment per a la reivindicació dels drets de la dona eren pioneres, com ara la nordamericana Florence Kelley, o la revolucionària russa Alexandra Kollontai. I és dins d'aquest moviment en defensa dels drets de la dona que s'ha de situar l'activitat de la professora Eliane Vogel-Polsky, que, des del món del dret del treball, ha contribuït activament a afermar aquesta lluita centenària. És per destacar els seus posicionaments intel·lectuals i per insistir en la necessitat d'una conscienciació creixent en defensa dels drets de la dona que avui la investim doctora honoris causa.

Tot i això, hem de reconèixer que encara queda molt camí per recórrer, per atènyer la igualtat de tots els éssers humans, siguin homes o dones. Però tenim l'esperança d'aconseguir-ho. Václav Havel -defensor de la no-violència, antic president de Txèquia i premi Nobel de la pau- en la seua obra *És permès esperar*, afirma que «l'esperança en el sentit més profund del terme no ve de fora, és abans de tot un estat d'esperit, independentment de la situació en la qual ens trobem immersos». L'esperança està lligada al sentit que donem a la nostra vida. Una vida plena de sentit la de la doctora Vogel-Polsky, la qual suposo que no tindrà inconvenient a compartir les paraules de Václav Havel, quan afirma que «els únics valors veritables són aquells pels quals l'home i la dona són capaços, si cal, de fer certs sacrificis».

Conèixer els processos històrics passats ens permet situar-nos millor en el present que ens toca viure. El doctor John Elliott ha dedicat una part molt important de la seua vida a estudiar el passat del nostre país. Les relacions actives entre la Universitat de Lleida i algunes universitats americanes, tant del nord com del sud, m'han portat a visitar algun d'aquells països i a interessar-me per l'obra del professor John Elliott, concretament *El Viejo Mundo y el Nuevo* i *La España Imperial*, ambdues situades a l'època que va transcórrer del segle XV al segle XVII.

Quan ara, amb motiu d'aquest acte, i en una situació posterior a la caiguda del comunisme a causa de les lluites d'alliberament nacional al si del bloc soviètic, he rellegit el treball del professor Elliott *La nueva frontera*, la seua lectura m'ha portat a relacionar els dos fets. Com afirma el professor Elliott, «l'ajustament del Nou Món dins dels horitzons mentals, econòmics i polítics d'Europa va constituir un procés lent i va suposar una certa alteració de les fronteres del pensament establert». Hi va haver una interacció bidireccional, que el professor Elliott ha investigat detingudament. No hi ha dubte que la gran frontera d'Amèrica va modificar i transformar la civilització occidental.

A Europa, des de fa uns quants anys, estem tornant a viure un moment de nova frontera, però, en aquest cas, la que durant tant de temps ha separat l'oest i l'est. Ben bé es pot dir que hem passat novament a una situació de món nou. Un món multipolar i multicultural, molt més complex i difícil d'entendre que abans, amb pobles que emergeixen com entitats nacionals que, fins no fa gaire, ens eren desconegudes.

Els treballs del professor John Elliott ens han fet veure que entre l'Europa i l'Amèrica dels segles XVI i posteriors hi va haver una influència mútua. Ara, a l'Europa de l'oest hauriem de ser capaços d'entendre que el que està passant a l'est ens afecta. I hi ha d'haver una «alteració de les fronteres del pensament establert». Però hi ha una diferència essencial respecte al segle XVI: el desenvolupament vertiginós de la civilització actual accelera els processos de canvi. En el món d'avui les coses succeeixen molt de pressa. Václav Havel, en l'obra citada anteriorment, es lamenta de la manca de clarividència la lentitud de reflexos de l'oest envers l'est. L'oest mostra una incapacitat per comprendre la naturalesa de la situació nova i una manca d'imaginació i de coratge per buscar-hi solucions originals.

La devallada de l'est té indefugiblement un impacte envers l'oest. Si el paper d'Europa occidental va ser dedicar-se al desenvolupament econòmic, a l'avenç tecnològic i a l'expansió mundial a finals de l'edat mitjana, com ens mostra el professor Elliott, ens podem preguntar quina ha de ser l'actitud i la implicació de l'Europa actual respecte a la nova frontera. Reflexionant sobre els conflictes que ja hem viscut o estem observant massa passivament, podem posar en dubte que estigui aflorant la nova actitud necessària. Václav Havel ens parla de «la capacitat de sacrificar una part de l'interès personal per l'interès general, de la voluntat de guanyar la pau». I és que en el moment actual, més enllà d'Europa, hi ha la història de la humanitat, que s'ha de veure tota interdependent. La nova frontera s'ha ampliat, per la qual cosa cal una responsabilitat mundial, basada en el respecte mutu, en la igualtat de drets, en la coexistència multicultural com a objectiu.

No hi ha dubte que, en aquesta necessària conscienciació per fer emergir noves actituds, les universitats hi hem de tenir un paper que no podem eludir. Basarab Nicolescu, director del Centre Internacional de Recerques i Estudis Transdisciplinaris, afirma que, per contra, «el coneixement transdisciplinari és sensible als valors i a l'esperit científic».

Aquestes paraules ens haurien d'induir a veure la presència necessària de les ciències humanes en l'educació científica, i viceversa. Aquest compartir els coneixements ens ha de conduir a poder entendre millor el món actual i a «alterar les fronteres del pensament establert».

Per acabar, vull afirmar que, com a rector de la Universitat de Lleida, és per a mi i per a tota la comunitat universitària una gran satisfacció que persones que han contribuït activament a l'avenç del dret del treball i del coneixement del passat s'incorporin avui al Claustre de Doctors i Doctores de la nostra universitat, com a doctors honoris causa. El seu testimoniatge ens ha de fer reflexionar, entre altres coses, sobre la necessitat del coneixement transdisciplinari a l'educació universitària, que fa un moment reclamava.

Dono la benvinguda a la doctora Eliane Vogel-Polsky i al doctor John Elliott i els felicito en nom de la Universitat de Lleida, una universitat que està demostrant un elevat i enriquidor esperit crític, que vol estar implicada en l'avenç del saber des de posicionaments ètics, compromesa amb l'educació, amb el món del treball, amb la defensa dels

drets de la persona, amb la cooperació internacional i amb la consecució d'una major justícia mundial.

És la nostra responsabilitat com a universitaris i universitàries saber aprofitar la relació que avui segellem amb la nova doctora i el nou doctor honoris causa, per aconseguir millor els objectius de la nostra institució.

Sieu benvinguts, doctora Eliane Vogel-Polsky i doctor John Elliott. Moltes gràcies.

Universitat de Lleida